

UOT 376.44

**MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ MÜƏLLİMLƏRİN PSİXİ
İNKİŞAF LƏNGİMƏSİ OLAN UŞAQLARIN İNKLÜZİV TƏLİMƏ CƏLB
EDİLMƏSİ ÜZRƏ İŞİN TƏŞKİLİ****Nərmin Mirabbas qızı Əfəndi**

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistrantı

Orcid: 0009-0000-5480-2314**E-mail:** afandinarmin1@gmail.com***Açar sözlər:** Məktəbəqədər dövr, müəllim hazırlığı, psixi inkişaf, inklüziv təhsil, təlim, tərbiyə.****Ключевые слова:** Дошкольный период, подготовка учителей, психическое развитие, инклюзивное образование, обучение, воспитание.****Key words:** Preschool period, teacher training, mental development, inclusive education, training, education.*

Dünyada baş verən müasir dəyişikliklər, iqtisadi və sosial vəziyyətin günbəgün dəyişməsi, eləcə də Azərbaycanın dünya iqtisadi birliyinə daxil olma prosesi cəmiyyətin xüsusi təhsilə olan ehtiyaclarına, insanların problemlərinə münasibətin dəyişməsinə səbəb oldu. Dünyanın bir çox ölkələrində sağlamlıq imkanları məhdud məktəbəqədər yaşlı uşaqlar inklüziv təhsilə cəlb edilir.

İnküziv təhsil xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsilə çıxışını təmin edən, bütün uşaqların müxtəlif ehtiyaclarına uyğunlaşma baxımından hamı üçün təhsilin mövcudluğunu nəzərdə tutan ümumi təhsilin inkişafı prosesidir.

İnküziv təhsildə psixoloji və pedaqoji yardım sistemi sosial adaptasiyaya əsaslanır. İnküziv təhsilin təşkili modeli dünya ölkələrində müxtəlif mövqelərə əsaslanır. Örnək olaraq deyə bilərik ki, Rusiyada inklüziv model fərdi və ətraf mühiti bütöv, vahid kimi düşünən L.S. Viqotskinin mövqələrinə əsaslanır. Onun fikrinə görə, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların inkişafı üçün sosial mühit birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir (Екжанова, 2010, s.89).

Bu gün psixi inkişaf ləngiməsi olan məktəbəqədər yaşlı uşaqların təhsilə cəlb edilməsi aktual məsələdir. Təhsil sistemində islahatlar getsə də, sonda bu iş konkret olaraq müəllimin fəaliyyəti ilə məhdudlaşır. Böyük yeniliklərin praktikada həyata keçirilməsində əsas fiqur məhz müəllimdir. Burdan belə bir sual yaranır: Psixi inkişaf ləngiməsi olan uşaqlarla işin təşkilində müəllimlərə necə kömək etmək olar? Müəllim heyəti bu prosesə hazırımı? Axı PİL uşaqlar xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlardır. Aparılan tədqiqatlara görə müəllimlərin 65%-i psixi inkişaf ləngiməsi olan uşaqlarla işləməkdə çətinlik çəkirlər.

PİL olan məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla işləmək üçün müəllim hazırlığı şərti olaraq 3 mərhələyə bölünə bilər:

- Hazırlıq
- Əsas
- Yekun

Hazırlıq mərhələsinin məqsədi inklüziv təhsil şəraitində tədris fəaliyyətinə müsbət motivasiyanın formalaşdırılması və onun həyata keçirilməsi üçün zəruri olan biliklər sisteminin mə-

nimsənilməsidir. Hazırlıq mərhələsi üçün aşağıdakı şərtlər nəzərə alınmalıdır:

1. İnküziv təhsil üçün normativ hüquqi bazanın öyrənilməsi;
2. PİL olan uşaqların tipoloji xüsusiyyətləri ilə tanışlıq;
3. PİL olan uşaqlarla islah işlərinin həyata keçirilməsi üçün metod və texnikaların öyrənilməsi.

İnküziv təhsilin sənədlərinə uyğun olaraq, müəssisə özünün yerli sənədlərini işləyib hazırlamalıdır. PİL olan uşaqların tipik xüsusiyyətlərini və müəllimlərlə korreksiya işinin üsul və vasitələrini öyrənmək üçün təhsilin təşkili üzrə təkmilləşdirmə kursları təşkil edilməlidir.

İkinci mərhələnin əsas məqsədi proses boyu müəllimə inküziv təhsil şəraitində peşəkar və şəxsi inkişafa, praktiki təcrübə qazanmağa psixoloji və pedaqoji dəstəkdir. Bu mərhələ üçün aşağıdakı şərtlər nəzərə alınmalıdır:

1. Mütəxəssislər və məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin müəllimləri arasında PİL olan uşaqlarla islah işlərinin təşkili və aparılmasında daimi qarşılıqlı əlaqə.

2. Müəllim bacarıqları və onların təkmilləşdirilməsi, müəllimlərdə psixo-emosional stressi aradan qaldırmaq üçün psixoprofilaktik iş.

3. PİL olan uşaqların ailələri ilə müəllimlərin qarşılıqlı əlaqələrinin optimallaşdırılması.

PİL olan məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla işləmək üçün müəllim hazırlığının əsas mərhələsində mütəxəssislərlə məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin müəllimləri arasında qarşılıqlı əlaqə, PİL olan uşaqlarla korreksiya işinin təşkili və aparılmasında müəllimlərə dəstək, müəllimlər arasında psixo-emosional gərginliyin aradan qaldırılması üçün psixoprofilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur.

Uşaqların xüsusi təhsil ehtiyaclarını müəyyən etmək üçün psixoloji, tibbi, pedaqoji müayinə aparılır. Müayinənin nəticəsində patologiyanın təbiətini, dərəcəsini, quruluşunu, təzahür xüsusiyyətlərini müəyyən etmək, müəyyən edilmiş patologiyanın iyerarxiyasını qurmaq, eləcə də qorunub saxlanılan əlaqələrin olması vacibdir. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində tibbi, pedaqoji, psixoloji müayinə aparın mütəxəssis tərəfindən əldə edilən məlumatlara əsasən:

- Kollegial qərar qəbul edilir.

- Uşağın fərdi imkanları və xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla onun təhsil marşrutu üzrə tövsiyələr verilir.

- Həmçinin müəllimlər üçün mütəxəssislərin və pedaqoqların birgə islah fəaliyyət planları hazırlanır.

- Uşaqların inkişaf dinamikasının əsas və fərdi korreksiya inkişaf proqramının mənimsənilməsində uğurların aralıq monitorinqi təhlil edilir və ya zəruri hallarda dəyişikliklər edilir.

- Tədris ilinin sonunda məsləhətləşmələrdə dinamik müşahidə əsasında hər bir uşaq üçün seçilmiş təhsil marşrutlarının korreksiyaedici və inkişafetdirici təhsil nəticələri müzakirə edilməli və effektivliyi barədə nəticə çıxarılmalıdır (Малофеев, 2010, s.127).

Tibbi, psixoloji və pedaqoji yardım mütəxəssisləri PİL olan məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla işləmək üzrə məktəbəqədər müəssisələrdə müəllimlərə daim məsləhətçi yardım göstərirlər. Korreksiya prosesində inkişafetdirici fəaliyyət mütəxəssis və müəllimlərin qarşılıqlı fəaliyyətindən asılıdır.

Yekun mərhələnin əsas məqsədi təhsilverənlərin inküziv səriştəsinin daha da inkişaf etdirilməsi və əldə edilmiş bilik, bacarıq və vərdişlərin praktik fəaliyyətdə yaradıcı tətbiqindən ibarətdir:

- Özünütəhlilin nəticələrinə əsasən məktəbəqədər təhsil müəssisələrində müəllimlərin inklüziv sərəştəsinin inkişafı istiqamətində görülən işlərin səmərəliliyinin təhlili, özünütəhlilin nəticələrinə əsasən müəllimlərin daha da peşəkar inkişafı.

Müəllimlərlə təşkil edilən təlimin nəticəsi olaraq 65% müəllimin 5 faizində PİL olan uşaqlarla işləmək çətinliyi davam edə bilər. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin müəllim heyəti bir sıra problemləri həll etməlidir:

- PİL olan məktəbəqədər yaşlı uşağın təhsil almaq hüququnun həyata keçirilməsi, pozulmaların korreksiyası.

- Müəllim – korreksion pedaqoq, müəllim – loqoped, psixoloq və pedaqoqların işinin fasiləsizliyi şəraitində proqram məzmununun həyata keçirilməsi.

- Fərdi korreksiya proqramı əsasında uşaqların inkişaf xüsusiyyətlərinin, onların potensial imkan və qabiliyyətlərinin öyrənilməsinin nəticələri.

- Zəruri sanitar – gigiyenik şəraitin və xüsusi inkişafın təmin edilməsi mühiti, psixoloji rahatlıq mühiti yaratmaq.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların müxtəlif ehtiyaclarına xüsusilə təhsilə olan ehtiyaclarını ödəmək üçün kadr hazırlığı əsas tələblərdəndir. Kadr hazırlığının PİL olan məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim və tərbiyəsinə qazandırdığı müsbət cəhətlər və onun pedaqoji və psixoloji əhəmiyyətinin araşdırılması hal – hazırda ən aktual məsələlərdən biridir. Apardığımız tədqiqat bu problemin öyrənilməsinə və həlli yollarının araşdırılmasına həsr edilmişdir.

Problemin elmi yeniliyi. Bu məqalədə, ilk dəfə olaraq, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində müəllimlərin psixi inkişaf ləngiməsi olan uşaqların inklüziv təlimə cəlb edilməsi üzrə işin təşkili araşdırılmış, məqsəd və vəzifələrinin əhəmiyyəti və həlli yolları göstərilmişdir.

Problemin praktiki əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə irəli sürülən təkliflər və nəticələr, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində psixi inkişaf ləngiməsi olan uşaqların inklüziv təlimə cəlb edilməsi üzrə işin təşkilini müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsini təşkil etmək və uşaqların inkişafında nəzərə alınmasına köməklik göstərməkdir. Bu məlumatlar istər tərbiyəçilər, istərsə də valideynlər tərəfindən uşaqların inkişafı, tərbiyəsi və təhsilini müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi məqsədilə istifadə edilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Екжанова Е.А. От интеграции к инклюзии // Школьный психолог. 2010, № 16.
2. Инклюзивное образование: за и против // Современное дошкольное образование. 2008, № 5.
3. Малофеев Н.Н. // Дети с отклонениями в развитии в общеобразовательной школе: общие и специальные требования к результатам обучения // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. 2010, № 5.
4. Малофеев Н.Н. Инклюзивное образование в контексте современной социальной политики // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. 2010, № 1.
5. Малофеев Н.Н., Шматко Н. Д. Базовые модели интегрированного обучения // Дефектология. 2008, № 1.

Н.М. Афанди

**Организация работы педагогов дошкольных образовательных учреждений
по привлечению детей с задержкой психического развития к инклюзивному
образованию
Резюме**

Статья посвящена проблеме организации подготовки педагогов дошкольного образования для реализации инклюзивного образования детей дошкольного возраста с задержкой психического развития. Подготовка педагогов дошкольных образовательных учреждений является одним из основных вопросов, требующих подготовки программ повышения квалификации и осуществления психологической поддержки участников инклюзивного процесса. В статье рассматривается организация процесса инклюзивного образования детей с задержкой психического развития, психическое развитие в образовательных учреждениях, трудности, связанные с эмоциональной подготовкой педагогов, знания об особенностях развития детей с задержкой психического развития.

N.M. Afandi

**Organizing the work of teachers in pre-school education institutions on involving
children with mental development retardations in inclusive education
Summary**

The article is devoted to the problem of organizing the training of preschool teachers for the implementation of inclusive education of preschool children with mental retardation. The training of teachers of preschool educational institutions is one of the main issues that require the preparation of professional development programs and the implementation of psychological support for the participants of the inclusive process. The article describes the organization of an inclusive educational process for mentally retarded children, mental development in educational institutions, difficulties related to emotional preparation of teachers, and knowledge of the developmental characteristics of children with mental retardation.

Redaksiyaya daxil olub: 10.05.2024